

NÉPI ÉPÍTÉSZET A KÁRPÁT-MEDENCE ÉSZAKKELETI TÉRSÉGÉBEN

(A Miskolcon 1989. május 15—16-án megrendezett konferencia anyaga)

Szerkesztette: Cseri Miklós — Balassa M. Iván — Viga Gyula

Miskolc—Szentendre 1989. 361. o.

A miskolci Herman Ottó Múzeum és a szentendrei Szabadtéri Múzeum szervezésében megtartott konferencia előadásait tartalmazza ez a rendkívül igényes megjelenésű kötet. A népi építészet a hagyományos néprajz egyik legjobban kutatott, leginkább feltárt területei közé tartozik, a megrendezett konferencia, s az ott elhangzottakból összeállított kötet mégis arra vállalkozik, hogy ezekhez az ismeretekhez tegyen hozzá, újabb adatokkal szolgáljon eddigi ismereteink kiegészítésére, vagy éppen — háztípusokra vonatkozó — elemletek megcáfolására.

Nemcsak magyarországi, hanem Csehszlovákiából és (az akkori) Szovjetunióból érkezett régészek, történészek, néprajzosok fejtik ki álláspontjukat, számolnak be legújabb kutatási eredményeikről.

A kötet 22 — sok esetben — gazdagon illusztrált tanulmányt tartalmaz különböző szempontok alapján közelítve meg a Kárpát-medence északkeleti térségének népi építészeti problémáit.

Az első három tanulmány régészek tollából származik. *Alojz Habovstiak* a középkori szlovákiai népi építészeti tanulmányozásához szolgál régészeti adalékokkal, kiemelve a parasztházak és a hozzájuk tartozó gazdasági épületek, valamint az udvarházak, azaz a kisenemesi lakóhelyek régészeti kutatásokból megismerhető sajátosságait, hangsúlyozva a kutatási téma interdiszciplinaritásának fontosságát. *Fodor István* és *Wolf Mária* a középkori magyar lakóház fejlődéstörténetéhez fűz megjegyzéseket, az ország különböző (Fodor István példái esetében az északkeleti-Kárpátok térségétől némileg eltérő) területeiről

származó legújabb ásatási eredményeket ismertetve.

Balassa M. Iván tanulmánya a terület lakóházfejlődésének állomásait vázolja fel, figyelembe véve a régészeti vizsgálatok, valamint a néprajzi kutatások eredményeit a 10—16. század között. *Barabás Jenő* a 17—18. századi innovációs jelenségeket veszi sorra, amelyek szerepet játszottak a vidék jellegzetes építészeti karakterének kialakulásában. Elsősorban gazdasági épületekre fordítja figyelmét, a házelemek közül a tetőszerkezetet és a tetőfedőanyagokat emeli ki. Hangsúlyozza, hogy az eltérések nem az etnikus sajátosságokban, hanem a különböző történeti rétegekben, vagyoni különbségekben, természeti adottsági eltérésekben, a polgárosodás eltérő fokában és stílusáramlatokban mutatkoznak meg.

Dám László a „szamosi házterület”-nek nevezett régió belső táji tagolódásának és más házvidékekkel való kapcsolatának néhány kérdésével foglalkozik, rendszerezve a házfarmák, a tüzelőberendezések eltérő típusait és a lakásbelső sajátosságait is. *Gunda Béla* a kulturális áramlat, a társadalom és az etnikum szerepét vizsgálja az északkeleti-Kárpátok építkezésében, az etnikus sajátosságoknak és különbségeknek — Barabás Jenővel szemben — sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítva. Hangsúlyozza, hogy a terület paraszttelke in a különböző korú, egymástól eltérő kultúrretegbe tartozó építmények a 20. század első évtizedeire a parasztgazdaságok mechanizmusának megfelelően funkcionális egységet alkottak.

A térség különböző etnikumainak sajátosságaival foglalkozó tanulmányok sorában *Vác-*

lav Froleca kárpáti-Duna menti-, balkáni kapcsolatokot vizsgálva a 19. század végi, 20. század eleji hagyományos parasztházak fejlődésében kilenc alapformát különböztet meg, s ezeknek elemzi a térség országaiban való elterjedtségét. *Miroslav Sopoliga* a Kárpátok ukránlakta területein vizsgálja a parasztház jellegzetes vonásait, három alapvető regionális típust határoz meg, s hangsúlyozza a különböző kultúrák — házformákban is megnyilvánuló — folyamatos érintkezését, szimbiózisát. Hasonló megállapításra jut *Ivan Vasziljevics Dragun* kárpátaljai magyarság népi építészeti sajátosságait elemző tanulmánya is. Hodinka Antal kárpátukrán népi építészetre vonatkozó jegyzetei alapján érdekes tudománytörténeti adalékokkal szolgál *Páll István* és Udvari István közös tanulmánya, *Jan Botík* írása pedig Szlovákia német nyelvterületeinek építészeti hagyományával foglalkozik.

A tüzelőberendezések eltérő típusainak segítségével mutatja be a táji jellegzetességek keveredését Északkelet-Magyarország 18—19. századi népi építkezésében *Páll István* tanulmánya, *Sona Kovacevicova* pedig Szlovákia múltjában vizsgálja a népi és városi építészet közötti kapcsolatokat, hangsúlyozva, hogy ezek mindig is meglévő kapcsolatok voltak, hogy az építészeti különbségek az eltérő gazdasági, társadalmi- és munkaformáknak köszönhetően, ezekkel szoros összefüggésben alakultak ki, s hogy az etnikai és vallási hovatartozás meghatározó tényező.

Kecskés Péter egy településtípus, a térség mezővárosi lakóházainak alaprajzi típusait

időrendben mutatja be, *Cseri Miklós* pedig egy társadalmi réteg, a kisenemesség építészetének sajátos vonásaival foglalkozik, a falazat, a földém, a tetőszerkezet, a nyílászárók, az alaprajz és a tornác típusainak megismertetésére koncentrálva.

Nehezen illeszthető a kötet koncepciójába *Hoffmann Tamás* tömör, summás, az emeletes parasztház európai elterjedtségét felvázoló, kultúrtörténeti írása, amely mintegy összegzésként megállapítja: „...a parasztházak emeletei a kultúra régióiban épültek: a városi polgárházak színvonalát akarták lakóik elérni.”

A gazdasági építmények közül a közep-hegységi állattartás épületeit rendszerezi *Paládi-Kovács Attila*, a szalaszgabona és takarmányfélék tárolóépítményeit vizsgálja *Selmecezi-Kovács Attila* tanulmánya. *Petercsák Tivadar* az erdőmunkások észak-magyarországi építményeihez szolgál érdekes adalékokkal, *Bakó Ferenc* a pincekutatás újabb eredményeit ismerteti, *Sabján Tibor* pedig a térség tüzelőberendezéseinek terminológiai problémáival foglalkozik.

A kötetet *Balassa Iván* előszava vezeti be és *Füzes Endre* zárszava áll a végén.

Mindent egybevéve: sokszínű, adatgazdag, felkészült kutatók által írott tanulmánykötetet vehet kezébe az olvasó, amelyben áttekinthető írások éppúgy helyet kaptak, mint egy-egy résztémával foglalkozó beszámolók.

Szarvas Zsuzsa